Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

LOKALHISTORISK FORENING OG ARKIV

Bjergsted

Lokalhistorisk Forening og Arkiv

Svebølle Aktivitetscenter

Centervej 13 – 4470 Svebølle

Læs inde i bladet:

Kontingentbetaling
Side 3

e-mailadresser
Side 3

Indkaldelse til generalforsamling 2024
Side 4

Da "Viskingavat" fik betydning for danmarkshistorien
Side 5

Vidste du at……?
Side 12

Gamle foto
Side 19

Nr. 1 **Februar 2024** **Årgang 44**

Bjergsted Lokalhistorisk Forening og Arkiv – ISSN 2246-350 X

Foreningens bestyrelse:

Formand:
Kirsten Kallenbach, Bøgevej 29, Havnsø, 4591 Føllenslev.
Telf.: 20 29 70 71

Næstformand:
Jens Weinreich
Telf.: 59 29 15 44 Mob.: 22 12 43 70

Bestyrelsesmedlemmer:
Merete Hansen, Firhøjvej 30, 4460 Snertinge. Tlf.: 22 86 23 84

Rud Lynge Jacobsen, Berberisvej 1d. 4470 Svebølle.
Telf.: 59 29 12 96, mob.: 61 11 66 54

Poul Nautrup, Bjørnsvej 12, 4593 Eskebjerg.
Tlf.: 59 29 12 18, mob.: 24 80 03 97
Kasserer uden bestyrelsesansvar: Gunnar Petersen, Smedestræde 3, Viskinge 4470 Svebølle, Tlf.: 30 51 21 91

Ansvarshavende redaktør: Kirsten Kallenbach
Redaktører: Kirsten Kallenbach og Poul Fog Mogensen

Medlemsbladet udkommer 2 gange om året – 1. februar og 1. juli
Eftertryk med kildeangivelse tilladt

Kontor:
Centervej 13, 4470 Svebølle Tlf.: 59 29 14 08
E-post: bjergstedarkiv@live.dk
Arkivets hjemmeside: www.bjergstedarkiv.dk
Arkivets Konto: Reg. 2190 Konto nr. 5114404200

Åbningstid: 1. torsdag i måneden kl. 14-16, samt efter aftale.
Det er en god ide at aftale tid med os – så vi kan forberede os på dit besøg.
Juli måned – ferielukket.

Husk at betale kontingent! Medlemskontingent for 2024

Enkelt medlemskab 100 kr.
Par " 150 kr.

Kontingentet er gældende i et år fra 1. marts.
Beløbet bedes indsat på arkivets konto:
Reg. nr. 2190 Konto nr. 5114404200

Kan også betales direkte i arkivet 1. torsdag hver måned fra 14 – 16. (Husk juli måned lukket).

Mailadresser til vores medlemsliste.

Da vi gerne vil kunne sende meddelelser til vore medlemmer, og brevportoen er steget voldsomt, beder vi om at få tilsendt din evt. mailadresse.

Hvis man også gerne vil modtage medlemsbladet digitalt, så skriv venligst dette på en mail.

Send mailadressen
til: bjergstedarkiv@live.dk

Med venlig hilsen
Bestyrelsen

Indkaldelse til generalforsamling

Generalforsamling 2024

afholdes torsdag d. 14. marts 2024 kl. 19 i Aktivitetscentret Åvangen, Centervej 13, 4470 Svebølle.

Dagsorden ifølge vedtægterne:

1) Valg af dirigent
   a. Valg af 2 stemmetællere
2) Formandens beretning
3) Kassererens beretning- (Regnskabet udleveres på generalforsamlingen. Regnskabet kan også rekvireres forud ved henvendelse til arkivet)
4) Valg
   a. Valg til bestyrelsen:
   Jens Weinreich, *villig til genvalg*
   Rud Lange Jacobsen, *villig til genvalg*
   Poul Nautrup, *villig til genvalg*
   b. Valg af suppleanter:
   Karsten Ahrens, *villig til genvalg*
   Jytte Larsen, *ønsker ikke genvalg*
   Bestyrelsen foreslår: Connie Djernis
   c. Valg af revisorer:
   Jan Østergaard, *villig til genvalg*
   Jørgen Rasmussen, *villig til genvalg*
   Valg af revisorsuppleant
   Inga Jensen, *ønsker ikke genvalg*
5) Indkomne forslag.
   Forslag til behandling af forslag på generalforsamlingen skal være formanden i hænde senest 1. marts.
6) Eventuelt.

Efter generalforsamlingen

Foredrag af Ole Glahn, som vil fortælle om sin tid som politiker, ud fra et lokalt synspunkt. Foreningen er vært med kaffe/the og brød.

Det gamle vadested ved Kaldredvej/Eskebjergvej i januar 2024

Da "Viskingavat" fik betydning for danmarkshistorien

Af Kirsten Kallenbach

I Vestsjælland, i den tidligere Bjergsted Kommune, foregår en omfattende råstofudvinding i området, hvor Bregninge Å har sit løb.

Under den sidste istid opstod et system af imponerende randmoræner, hvor bl.a. Bjergsted Bakker, Odsherredsbuerne og bakkerne på Røsnæs er meget markante i landskabet.

Under isens afsmeltning opstod en stor afsmeltningsflade, hvor store mængder materiale i form af sten og grus blev aflejret.

Enorme mængder smeltevand skulle finde vej væk, og efterhånden dannedes en bred smeltevandsflod, der førte vandet gennem landskabet ud til der, hvor Saltbæk Vig nu er.

Efterhånden aftog vandmængden og materialet aflejrede sig, så området nu fremtrådte som et meget bredt, lavt beliggende, sumpet bælte med store moseområder, der blev afvandet af en meget vandrig, bred å, Bregninge Å.

Landhævningen efter den sidste Istid er her i området på ca. tre meter, men på trods af det, var området i Middelalderen stadig ufarbart og kunne kun krydses ved vadestederne, ved Dejevad, ved Bregninge og ved Viskingavat, senere kaldet Viskingevejle, ved Vejlebro. De tre steder kan nu krydset på broer, men de er bygget langt senere, ligesom vejen, der går fra Smakkerup til Birkendegård heller ikke var anlagt, da lavningen ikke var farbar.

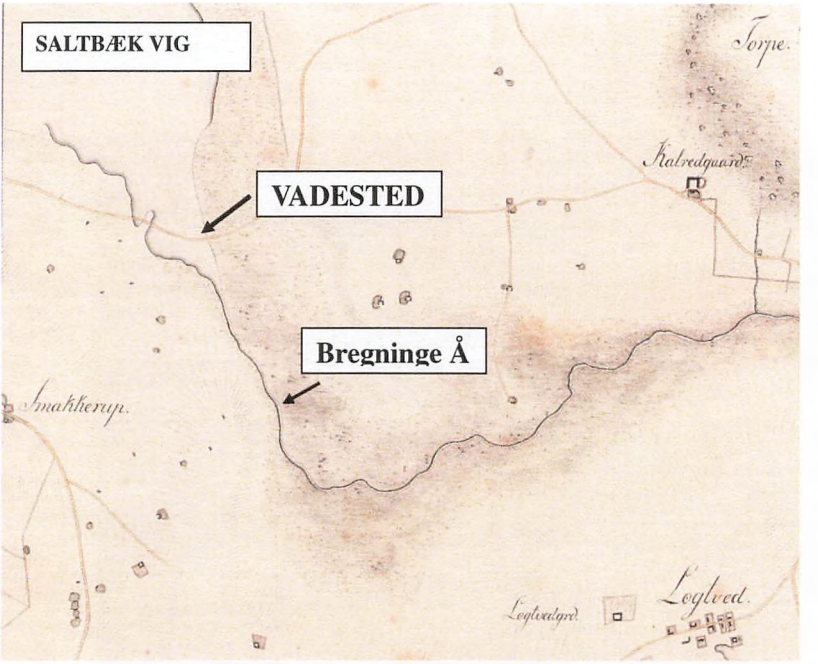

Kort over Bregninge Å og Saltbæk Vig med vadested. Kortbilag ca. 1800. Smakkerup, Vejlemade og Kaldred.

Til dette sted knytter sig en spændende historie, som er fortalt i bogen "Danmark-En historisk-topografisk Beskrivelse" af L. Both, udgivet i 1871. Han beretter i omtalen af Bregninge Sogn:

Vest i Sognet, hvor Bregninge Aaen løber ud i den nu inddæmmede Saltbæk Vig, har fra Arildstid været et alfare Vadested, nu kaldet Viskindevejle, men tidligere "Viskingavat". Førend den nuværende Holbæk – Kalundborg Vej blev anlagt, førte Hovedvejen til Kalundborg fra Landevejen ved Rumperup over Hagendrup og Kaldred, over Viskingavat, forbi Asmindrupgaard i Værslev Sogn, hvor der endnu i forrige århundrede var en kro, kaldet "Vejle Kro", og videre gennem, Asmindrup ned til den nuværende landevej.

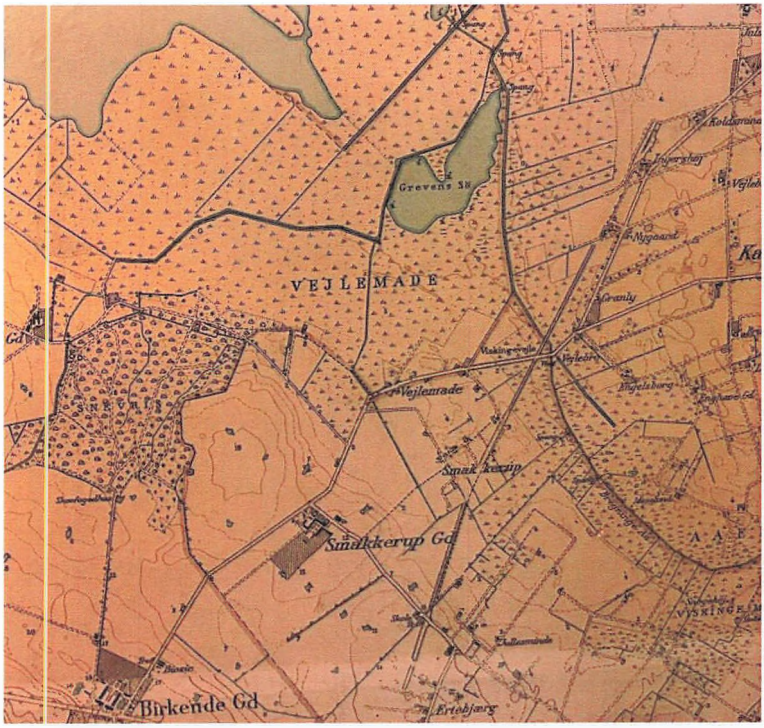

Ved Viskingavat var et almindeligt Udskibningssted, og det var her, at Esbern Snare efter Kongemordet i Roskilde, trods Svends befaling til at ødelægge alle fartøjer, fik en Skibstømrer til at bøde et Skib, på hvilket der lykkedes Valdemar at naa Jylland.

L. Both beretter videre om egnen og om Valdemars flugt fra Svend efter kongemordet i Roskilde 9. august 1157, og under omtalen af Nekselø skriver han følgende:

Det var formodentlig denne Ø, der tjente Kong Valdemar som Nødhavn den Nat, da han efter Kongemordet i Roskilde flygtede til Jylland, men overfaldtes af en forfærdelig Storm. Han lod sit Fartøi fortøie ved træernes grene under den østre Klint.

Også Saxo har skildret hændelserne ved Viskingavat og Nekselø, uden dog at navngive lokaliteterne:

"*Da Valdemar omsider havde besluttet sig til at drage over til Jylland, bød Esbern (Snare) en Tømrermand, der var en god Ven af ham, at gjøre et Skib i stand, som han kunne sejle derover på, men da manden var bange for, at Svend skulle straffe ham derfor, bad han Esbern give det Udseende af, at han gjorde det nødtvungen.*

Saxo beskriver videre, hvordan de sikrer tømrerens sikkerhed og hvordan Valdemars skib blev ramt af en voldsom storm og de prøvelser, flygtningene måtte igennem.

Omsider drev den rasende Storm dem, uden at de vidste, hvor det bar hen, ind under en Ø, hvor de, da Ankere ikke mægtede at holde Skibet, slæbte det på Grund op imellem nogle Træer, hvis Grene de bøjede og stak dem i Spytgatterne, og på den måde fortøjede de det, så at det ikke kunne vælte og blive slået i Stykker.

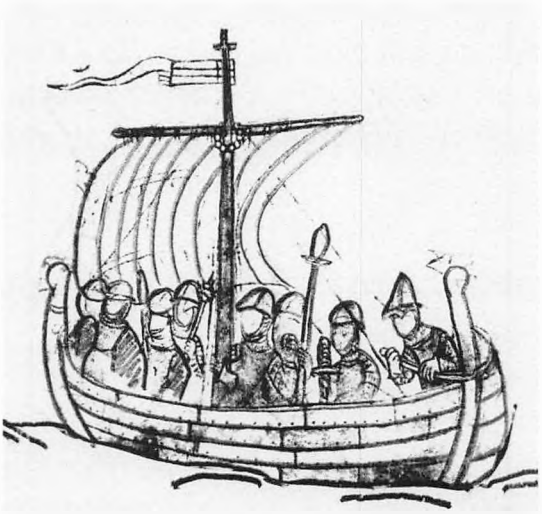

Tegning frit efter kalkmaleri i Skamstrup Kirke

Valdemar kunne således takke en skibstømrer ved Viskingavat for, at det lykkedes ham at flygte og sikre sig kongemagten og blive enekonge efter slaget på Grathe Hede, hvor Svend blev myrdet den 23. oktober 1157.

Valdemar fik senere tilnavnet Den Store.

Bregninge Å er nu en mindre å, men den afvander stadig et betydeligt areal, der strækker sig fra Aunsøgård i et bredt bælte til udløbet vest for Saltbæk Vig i Sejerøbugten. Efter forsøget på inddæmning af Saltbæk Vig, der indledtes i 1866, fortsætter åen i en gravet kanal langs Saltbæk Vig og udmunder således ikke i Saltbæk Vig, som den gjorde på Valdemar den Stores tid. Området er omfattet af Natura 2000-fredningen, da der

forekommer beskyttet flora og fauna, og fordi der er truede naturtyper med kildevæld i bæltet langs åløbet.

Smakkerup. Terræn i januar 2024 ved det gamle vadested.

Kilder:

En historisk-topografisk Beskrivelse, af L. Both, første del, 1871, Skippinge Herred, Viskinge.

Saxo Grammaticus, Danmarks Krønike, Fjortende bog, Svend, Knud og Valdemar.

Bjergsted Lokalhistorisk Forening og Arkiv, juni 2013, Viskingevejle.

Vidste du at……?

Fra de gamle
Kongelige Forordninger

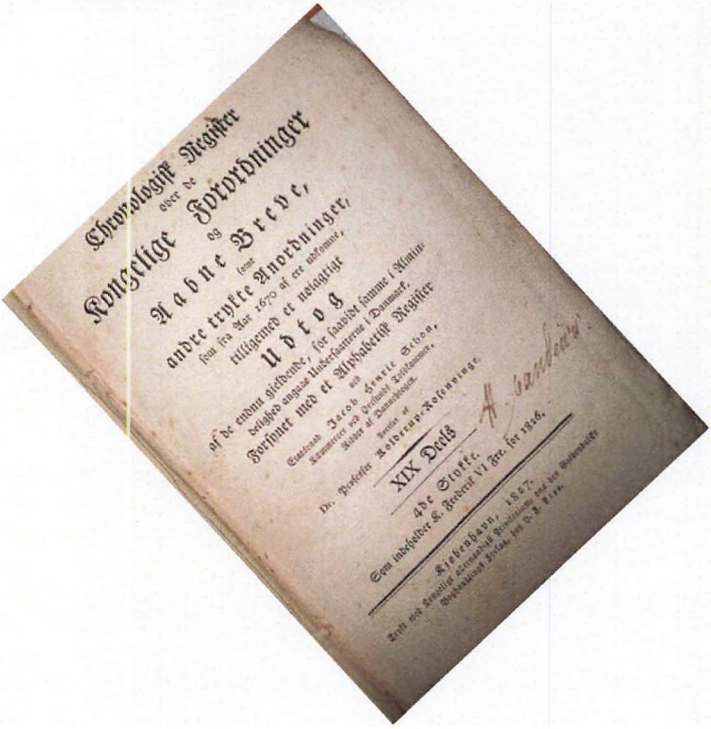

Af Poul Fog Mogensen

Tjenestekarlene rømmer og værnepligt.

Soldatertiden var streng, især gennem 1700-tallet. I flere hundrede år blev der hovedsageligt brugt lejetropper fra udlandet, når kongemagten ”gik i krig”. I 1600- og 1700-tallet blev der oprettet et landmilitær som blev rekrutteret blandt landbefolkningen. Det kunne være blandt selvejerbønder og bønder på kronens gods.

1788 blev der indført en værnepligt blandt bønderne.

Købstædernes befolkning og de højere rangklasser på landet var fritagne. Købstadsborgerne skulle dog være en del af såkaldte borgervæbningskorps, men den pligt kunne man nemt købe sig ud af. Værnepligt, som blev indført ved stavnsbåndets ophævelse i 1788, var en personlig pligt som hvilede på bønderne.

Der blev nu holdt session idet drengene flere år før var optaget i den såkaldte lægdsrulle. I øvrigt under deres fars navn.

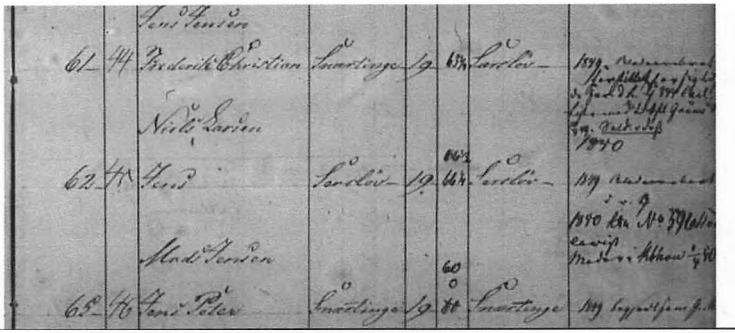

Eksempel på lægdsrulle fra midten af 1800-talet.

Nr. 62. Niels Larsens søn Jens, 19 år og 66 ¼ tomme høj (172 cm), boende i Særslev.

Nr. 63. Mads Jensens søn Jens Peter 19 år og 60 tommer høj (162 cm) boende i Snertinge,

(Mål i danske tommer)

Algestrup og Egemarke Godser. Lægdsrulle for 58. Lægd, Særslev Sogn 1841-1850

På denne måde var landbefolkningen fundamentet for den danske hær. Systemet gjorde også, at de bønder, der havde råd, kunne købe deres sønner fri ved at betale en anden for at stille for sig.

Da værnepligten ALENE hvilede på bondestanden, prøvede mange af de unge mænd at undgå indkaldelse til hæren

En del unge mænd rejste ind til byerne og "gemte" sig der eller de tog måske til udlandet. Således er der et eksempel på at Poul Pedersen, søn af Peder Poulsen, boende på en del af Egemarke Gods tog væk fra egnen. Der blev først lyst, - det svarer nærmest til at blive efterlyst, - fra prædikestolen i Føllenslev Kirke, men uden resultat.

Ingen vidste hvor han var henne.

I de følgende år blev han ikke set på egnen og i 1760, da han var 26 – 27 år gammel, blev han stævnet for Ars og Skippinge Ret. Retten afgjorde at Poul Pedersen skulle indfinde sig på Egemarke Gods og være dette til "al den tjeneste, loven og forordningen tilforpligter."

Historien beretter ikke noget om, hvorvidt Poul kom tilbage til Egemarke. Det gjorde han næppe.

En anden tjenestekarl der ikke havde lyst til soldatertjeneste, eller måske også i det hele taget ville undgå de dårlige forhold der blev budt på godserne, var Claus Thygesen fra Snertinge. I retten i 1762 blev hans sag opridset. Han var sidst set til St. Sørens Marked i Holmstrup 2 år tidligere. Den hest han red

på var ført tilbage til Snertinge af en ubekendt person, - blev det oplyst i retten.

Hvad der senere skete med Poul Pedersen og Claus Thygesen, ved vi ikke. Men der er måske slægtninge der kan gøre historien færdig.

Således blev jævnligt personer fra godserne indstævnet for retten fordi de uden pas og tilladelse havde forladt godset.

Det var hårde tider. I dag synes vi at det var en urimelig forskelsbehandling af befolkningen.

Det gav anledning til mange forsøg på at omgås kongens forordninger.

Ligesom det ofte også er i dag, blev lovgiverne – Kongen – nød til at præcisere bestemmelserne.

Hvis nu en pige fra landet var blevet gravid og helt lovligt kom til købstaden og der fødte en dreng. Var han så værnepligtig?

Sådan et spørgsmål måtte der tages hånd om, - mente kongen.

- *Kongen har erfaret, at der endnu herske adskillige Tvivlsmaal angaaende hvilke Personer, der blive at henregne til den Bondestand, hvorpaa Værnepligten, efter Fr. 20. Juni 1788, hviler. Kongen har derfor besluttet nærmere at forklare og bestemme hvad der hidtil, i foranførte Henseende, er blevet anseet for tvivlsomt, ligesom Han og, i Forbindelse hermed, har fundet for godt at giøre enkelte Forandringer i de hidtil gieldende Love i den hensigt .....*

- *Til den værnepligtige Stand blive ikke blot de Klasser at henregne, der besidde og bruge saadanne Jorder ..... men og alle andre på Landet sig opholdende Personer, der, efter deres Forhold og Beskiæftigelser, staae i lige Stilling med de foranførte.*

Kongen bestemte videre, at i overensstemmelse hermed var møllere og kromænd på landet, - hvad enten de var født i bondestanden eller ikke, - værnepligtige.

Det gjaldt uanset om de havde et jordbrug eller ej. Det gjaldt i øvrigt også håndværkere.

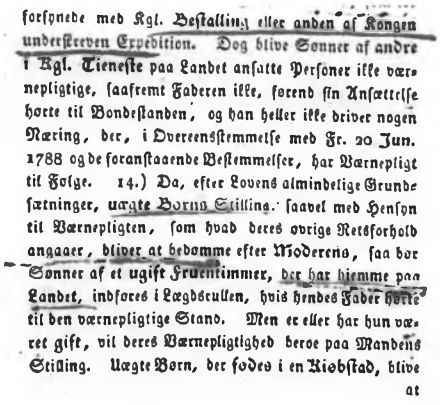

forſynede med Kgl. Beſtalling eller anden af Kongen underſkreven Expedition. Dog blive Sønner af andre i Kgl. Tieneſte paa Landet anſatte Perſoner ikke værnepligtige, ſaafremt Faderen ikke, forend ſin Anſættelſe horte til Bondeſtanden, og han heller ikke driver nogen Næring, der, i Overeensſtemmelſe med Fr. 20 Jun. 1788 og de foranſtaaende Beſtemmelſer, har Værnepligt til Følge. 14.) Da, efter Lovens almindelige Grundſætninger, uægte Børns Stilling, ſaavel med Hensyn til Værnepligten, ſom hvad deres øvrige Retsforhold angaaer, bliver at bedømme efter Moderens, ſaa bør Sønner af et ugift Fruentimmer, der har hiemme paa Landet, indføres i Lægdsrullen, hvis hendes Fader hørte til den værnepligtige Stand. Men er eller har hun været gift, vil deres Værnepligtighed beroe paa Mandens Stilling. Uægte Børn, der fødes i en Kiøbſtad, blive at

Forordning angaaende Bestemmelser af Værnepligten § 43.

Uægte børns stilling skulle med hensyn til værnepligt bedømmes efter moderens forhold.

- *"Sønner af et ugift Fruentimmer, der har hjemme på Landet, indføres i Lægdsrullen, hvis hendes Fader hørte til den Værnepligtige Stand"*

Her ses ikke på hvem der eventuelt i kirkebogen er "udlagt barnefader".

Men har hun været gift, vil barnets/sønnens værnepligt bero på mandens stilling.

Uægte børn der fødes i købstaden skal med hensyn til værnepligt behandles som var de på landet, *såfremt moderen havde sit hjem på landet 9 måneder tidligere.*

En yderligere bestemmelse, som kan virke meget fremmedartet på os i dag er vedr. plejebørn fra Fødselsstiftelsen eller uægte børn født i en købstad.

Børn der var født på Fødselsstiftelsen i København eller såkaldt uægte børn født i en købstad, - det kunne endog være børn hvor moderen havde afleveret sit barn anonymt (såkaldt skuffebarn) – kom ofte i pleje hos familier på landet.

Disse drenge skulle, med hensyn til værnepligt, behandles som om de var født på landet.

Plejefamilien kunne endda stille en sådan plejesøn i deres eventuelle egens søns sted og på den måde opnå deres egens søns fritagelse for værnepligt.

Værnepligten blev væsentlig ændret i 1849 med Grundloven. Med Grundlovens indførelse blev alle mænd værnepligtige og den for os i dag særegne regel om at kun bønderkarle skulle være soldater i kongeriget var slut. En ændring som vi i dag synes at være helt naturlig.

Ref.

- Fra Holbæk Amt, 1955, "Fra Stavnsbåndstiden".
- Kongelige Forordninger, Gyldendalske Boghandlings Forlag, 1827, med Kongeligt allernaadigst Privilegium.

Gamle billeder fra Arkivet.
Ca. 1930.

Vognmand Dandanell i Føllenslev og senere i Havnsø.

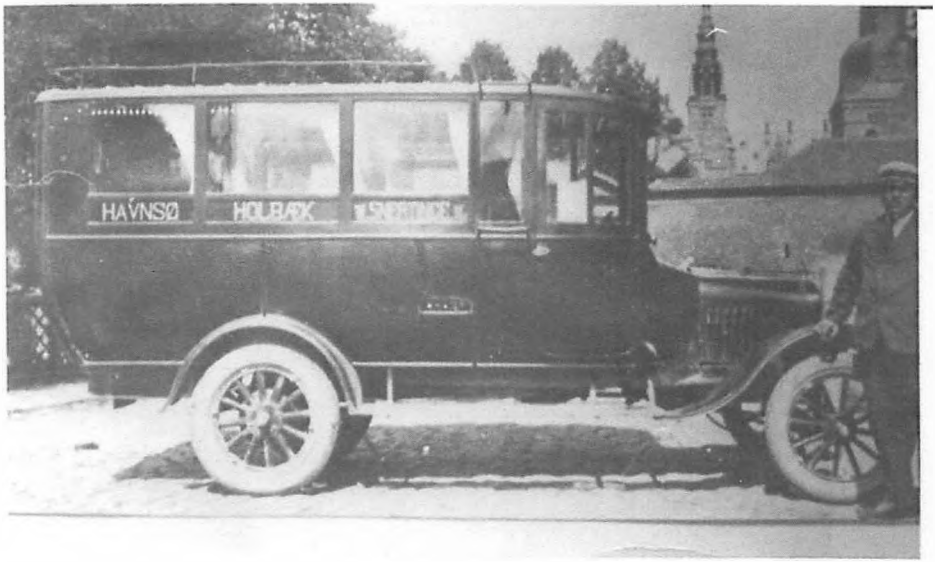

Busrute Havnsø – Holbæk – Snertinge. (Jfr. foto har bussen tilsyneladende været på tur til Frederiksborg / Hillerød)

Vognmandens køretøjer på "parade" foran Byvej 8 i Føllenslev.